

műhely

ARANY ZSUZSANNA

Kosztolányi Dezső élete

„JANKA EGYSZER NÁLAM FELEJTETTE AZ ESERNYŐJÉT”

2. RÉSZ

„FECSELÁNY”

Föltehetően nem Lányi Hedda fölbukkanása vetett véget a Keleti Juliska iránt táplált érzelmeknek, ám a „Fekete Vénusz” elutasító viselkedése – illetve más, ledélebb nőekkel való kalandok rossz emléke – is hozzájárulhatott ahhoz, hogy Kosztolányi éppen egy szabadkai diáklányba szeretett bele. Lányi Hedda apja Lányi Ernő (1861–1923) volt, akit 1907 januárjában nevezett ki a szabadkai törvényhatósági bizottság a városi zeneiskola megürült igazgatói székébe, és március 1-jén tette le esküjét. Mielőtt rátérnénk lányra, Hedda és Kosztolányi Dezső szerelmi kapcsolatának tárgyalására, érdemes pár szót szólnunk Lányi Ernő művészeti tevékenységéről, illetve a családnak a hazai zenei életben betöltött szerepéről. Tesszük mindezt nem utolsó sorban azért, mert ez a szerepvállalás jelentette az összekötő kapcsot Lányiék és a Kosztolányi-, sőt a Brenner-família között is.

Lányi Ernő apja Langsfeld Ernő nagykereskedő volt, aki szívesen énekelt és gitározott, édesanyja – Weisfeller Fanni – pedig zongorázott. Mivel az apa korán meghal, Lányi Ernő Basch Raphael publicista gyámsága alá kerül, és Párizsba költözik. Míg testvére, Viktor a Sorbonne-on tanul, és irodalomtörténész, politikus, illetve egyetemi tanár, majd az emberi jogok ligájának elnöke lesz, addig Ernő Bécsbe szökik, zenét tanulni. Zongora- és hegedűórákat látogatott a konzervatóriumban, majd Münchenbe ment tovább. Diáktársai közt volt Koessler János is, Bartók, Kodály, Dohnányi és Weiner Leó későbbi tanára. Ezt követően Lányit ismét Párizsban, majd Kölnben találjuk. Bejárta Lipcsét és Stockholmot, végül a bécsi Ring Színház karénekesé lett. Jókai *Aranyemberének* elolvasása után döntött úgy, hogy hazatér, és Magyarországon vállal küldetést. Miskolci színházi karnagysága idején már dalokat komponált: első művét (*Volt nekem egy szép kedvesem*) 1880-ban mutatták be Zomborban, melyet Allaga Géza cimbalomművész, Blaha Lujza állandó kísérője, cimbalomra is átírt.⁹⁷ Második nagysikerű dala (*Ne sírj, ne sírj, Kossuth Lajos*) az ország valamennyi dalárdájának egyik leggyakoribb műsorszáma lett. Később Budapestre került kartanítónak, majd a bajai színházhoz karmesternek, utána ismét Miskolcra. 1883 és 1885 között a kolozsvári Nemzeti Színházban találjuk, ahol már zenepedagógiával foglalkozott, és ekkor szerzett oklevelet a Zeneakadémián is. Feleségétől, Dombay Erzsébettől összesen öt gyermeke szüle-

tett – Ernő, Viktor, Géza, Sarolta és Hedvig –, közülük Viktor torokgyíkban meghalt. Az ő emlékére veszi föl később Lányi Géza – aki műfordító, zenei író lett, valamint operaszövegeket is fordított – a Viktor keresztnevet.

Lányi Ernő 1888-ban – Gustav Mahler igazgatósága idején – a budapesti Operaházba került korrepetítornak, ám Mahler egocentrizmusát nehezen viselte, így egy év múlva otthagya a fővárost.⁹⁸ Székesfehérvárott lett karnagy, ahol dalárdát is alapított. Nem sokkal ezután az Egri Városi Dalkört emelte országos hírűvé, majd egy regensburgi ösztöndíj után (1901) újra Miskolcon tevékenykedett. Mint korábban jeleztük 1907-ben került Szabadkára, ahol első lépésben fölfejlesztette az Iparosdalárdát, valamint elkezdte kidolgozni a zeneiskola szabályzatát. Levéltári adatok tanúskodnak arról, hogy újításai bevezetése során számos akadályba ütközött – többek között az egyházi vezetők is ellene voltak –, ám néhány haladó gondolkodású művészetpártoló és maga a polgármester segítette törekvéseit.⁹⁹ Lányi Ernőt 1919-ben helyezték nyugállományba, s ezt követően meg is betegedett. 1923-ban halt meg, de utolsó éveit is a zenének szentelte.

Csáth Géza apja, id. Brenner József volt az egyik fő kezdeményezője, illetve vezetője az 1888-ban alapított Szabadkai Dalegyesületnek. Az alapító tagok között találjuk Kosztolányi Dezső apját, id. Kosztolányi Árpádot is. Id. Brenner József kéziratok naplójegyzeteiből is tudható, hogy Lányi Ernővel közösen alapították meg később a Filharmóniai Társulatot, melynek előbbi egyik alelnöke és I. fuvolása is volt sokáig.¹⁰⁰ A Brenner-, Kosztolányi- és Lányi-család tagjai tehát összefártak, és nemcsak az apák, hanem gyerekeik is baráti viszonyba kerültek egymással. Lányiék 1907-es Szabadkára érkezésekor Kosztolányi Dezső már „befutott” újságíró volt Budapesten, első kötete, a *Négy fal között* pedig éppen ezekben a hónapokban látott napvilágot. Vele ellentétben Lányi Hedda még meglehetősen tapasztalatlan, tizenhárom éves, fiatal diáklány volt, aki szülei felügyelete alatt állt. Rendes házból való úrilánnyként nem illett tehát felnőtt férfiakkal kapcsolatba kerülnie. Igaz, diáktársai udvarolgattak neki – fölkérték bálókban, hazakísérték az iskolából –, ám az addigra már huszonegy esztendejét betöltő, s (a „Keleti Juliskáknak” köszönhetően) a szerelemben is járatos Kosztolányi közeledése ennél sokkal nagyobb súllyal (s egyszersmind veszéllyel is) bírt.

A szerelem kibontakozásának története meglehetősen pontossággal dokumentálható, Hedda ugyanis részletes naplót vezetett életének erről az időszakáról.¹⁰¹ Ez alapján tudjuk, hogy elsőként Csáth Géza fordult meg Lányiéknál – 1907. május 16-án –, s Kosztolányi csak ezt követően, június 2-án – éppen az Ady-kritika megjelenésének másnapján – teszi tiszteletét. Mint Lányi Hedda leírásából kiderül, a kötetből vitt Lányi Ernőnek is egy példányt, ám a diáklány ekkor még nem figyelt föl rá: „Megint itt volt Jóska, és elhozta magával az unokafivérét Apának bemutatni. Kosztolányi Dezsőnek hívják. Költő. A verseskötetét odaajándékozta Apának. »Négy fal között« a címe. Érdekes ember: magas, kék szemű, barna haja van, de az mindig a homlokára esik, nem áll olyan szép simán, mint a Jóskáé.”¹⁰² Az idézetből is sejteni lehet, illetve a napló egy későbbi bejegyzése (1907. aug. 7.) szintén arra utal: Lányi Hedda ebben az időben inkább Csáth Gézáért rajongott. Ugyancsak ezt támasztja alá egy időskori interjúja is, melyben a következőt nyilatkozta: „Hiszen nekem a Csáth Géza tetszett, és most sehol sincs a Csáth Géza, hanem valami tör-

ténik itt most.”¹⁰³ Az „áttörést”, melyre az interjúban is céloz Lányi Hedda, csak a karácsony hozta el. 1907. december 24. napjának krónikáját – mely a szerelem kezdetét írja le – 26-án rögzítette Hedda: „Eddigi életem legcsodálatosabbja volt karácsony első napja, vagyis annak délutánja és estéje, amit Kosztolányiéknál töltöttünk. Uzsonna után Dezső, akit édesanyja Didének szólít, odahívott az ebédlő támlás díványára. Úgy mondta, hogy: »Jöjjön, kislányka, beszéljünk egy kicsit.« A beszélgetés egy hosszú óráig is eltarthatott. Nekem lángolt az arcom utána. Előbb engem kérdezgetett: hogy élek, mikén szoktam gondolkozni? Aztán beszélt magáról is sokat. [...] Aztán emlegetett egy kislányt. Igalits Szandának hívják. Tetszett neki, de elköltöztek Zomborba. És hogy Pesten annyi színésznőt és mindenféle nőt ismert, de egy olyan szépet sem látott, mint amilyen én vagyok. Megérintette a kezemet. Mintha tűz ért volna hozzám, beleremegtem. Akkor mondta, hogy szeret, s ebben a pillanatban éreztem, hogy én is őt. [...] Dide megfogta a kezemet, és mi is táncoltunk a többiekkel. A táncban kifáradtunk, s utána Dide hívott, hogy üljünk le és nézegessük az újságok karácsonyi számait. Kétoldalról fogtuk a szétnyitott újságot, és ő mögötte a kezemet szorította. Azt hittem, meghalok a boldogságtól.”¹⁰⁴ Kosztolányi ugyancsak „beszámolt” a szerelmi kapcsolat indulásáról, ő azonban levélben tette. Halasi Andor barátjának írta rögtön újévkor: „Képzeld el, újra egy nőt találtam, az abszolút nőt, az örök Ideált – hogy is fejezem ki magam? –, a női Halasi Bandit. [...] Ez a nő most lekötve tart. Írásban nem jellemezhetem, csak annyit árulok el, hogy tizennégy éves, és jobb verseket ír, mint én. [...] majd megfulladok a boldogságtól, hogy a személgödörszerű életben két olyan emberrel találkoztam, mint ez a nő és te.”¹⁰⁵ A leírt sorok arra engednek következtetni, hogy az első találkozásakor – a nyár folyamán – még Kosztolányi sem figyelte föl Heddára. Föltehetően még túl friss volt a Keleti Juliska-féle szerelem (és a csalódás) élménye ahhoz, hogy a fiatal lányt észrevegye, illetve akkori látogatásának határozott célja az volt, hogy Lányi Ernőnél tegye tiszteletét, kötetével mutatkozva be. Mindennek azonban ellentmondani látszik Kosztolányi Dezsőné közlése, aki a következőket írja: „Iskoláskönyvekkel a hóna alatt rója a szabadkai utcát, amikor Dide először észreveszi.”¹⁰⁶ Kosztolányi Halasinak írt leveléből kiderül továbbá, hogy Hedda írt verseket is. Naplójában ugyancsak találunk több költeményt, valamint arra is fény derül, hogy Kosztolányinak is elküldött néhányat. Saját tehetségét természetesen szerényebbre értékelte, mint a férfit, és nagy nehezen szánta rá magát költeményei megmutatására: „Megpróbáltam levelet írni, de minden szó olyan szürkén kongott, hogy Dide azt sértésnek vehette volna. Így aztán versben írtam meg azt, amit levélben nem tudtam elmondani. [...] Félve küldtem el ezt a verset. Félek, hiányzik belőle, amire Ő annyira vár: az ölelés közzelsége. És ezt Ő észreveszi, hiszen Kiss József is úgy hallgat rá, mint egy csalthatlan szakértőre.”¹⁰⁷

1908. január 6-án beszél meg, hogy ezentúl levelezni fognak, titokban. Kosztolányi poste restante írja érzelmektől túlfűtött leveleit Heddának, leggyakrabban „Este” jellegével, ám ezzel párhuzamosan a család címére is ír: illedelmes stílusban, képeslapokon küldve üdvözléseit. Gyakran előfordul azonban, hogy öccsén és a Brenner-fiúkon keresztül megy a levelezés – akiket folyton óvatosságra int¹⁰⁸ –, amiből később galibák is adódnak: a kisebbik Brenner – akit csak „Dezsőkének” vagy

„Kisdezsőnek” becéznek (s aki később Jász Dezső néven publikál majd) – is bele-szeret Heddába, a levelek adás-vétele pedig apropó lesz a találkozásokra. Kosztolányi első szerelmesleveléhez verset is csatol: a *Boszorkányos estét*, melyről tudjuk, hogy ez volt első *Nyugat*-beli szereplése is. Míg a levelet 1908. január 14-én vette kézhez Lányi Hedda, addig a vers csak március elsején jelent meg nyomtatásban.¹⁰⁹ De Kosztolányi nemcsak költeményeket küld kislány szerelmének, hanem hosszúságú vallomásokot is. Leírásairól nem mindig tudjuk egyértelműen eldönteni: mennyi belőle a valóság, s mennyi a fantázia terméke. A levelek szenvedélyes hangneme legalább annyira költői csapongás is lehet, mint amennyire őszinte megnyilatkozás. Egyik első üzenetében például meglehetősen teátrális, s a világfájdalmas költő pózában tetszeleg inkább, mikor így ír: „Színhely: egy éjjeli kávéház. Idő: éjfél után három óra. A szereplők: egy kisleány, édes, komolykodó arcú csodalány, aki most meleg ágyában alszik, de álmában is affektál – bájosan és természetesen, ahogy Hedda szokott –, és egy kócos, borzas költő, ismert kávéházi alak és még ismertebb lump, aki a márványsztalra görnyedve szerelmes levelet ír ideges, könnyes szemekkel, és oly nagy elmélyedéssel, hogy az egész kávéház azt hiszi, hogy őrült és nappalra kiviszik a Lipótmezőre. [...] Nekünk nem kell ragaszkodnunk a szokásokhoz. Azt akarom, hogy láss engemet, ahogy ebben a percben rád gondolok, s érezd, mint hajlok a te szent, fehér ágyad fölé.”¹¹⁰ Vagy másutt: „Közvetlen a vonatra szállás előtt este 9 órakor a hold és az ívlámpa kombinált fényénél írom a kártyát.”¹¹¹ Sok levél azonban valóban komoly érzelmekről árulkodik, mint például az 1909. júliusi: „Mi vagy te nekem? Nem tudom biztosan. De most úgy érzem, hogy te vagy a Visszatérés. Te tettél férfitvá, és te tettél újra gyerekké. Most olyan tiszta vagyok újra, mint a gyerekkoromban. Ezt a tisztaságot félve őrzöm. [...] Szeretnék veled egy napig együtt lenni, nem otthon, Szabadkán, és nem itt, hanem valamilyen idegen városban.”¹¹² Viszonylag korán ráaggatja egyébként Kosztolányi a diáklányra a „Fecskelány” nevet is, mely aztán – nem utolsósorban Dér Zoltánnak köszönhetően – elhíresül az irodalomtörténetben: „Kicsoda vagy te, hogy ily könnyű vagy? Könnyű és karcsú, mint a fecske. Te fecskelány! Te fecskelelkű, fecskékönnyűségű, repülő, táncolva repülő lány, te kék égben, kék vizeken csicsergő madár! Te én!! Te költő, te isten, te minden!!!”¹¹³ A leveleken túl olyan „lovagias” gesztusokkal is udvarolt Kosztolányi Lányi Heddának, mint például virágok küldése: „ahogy kilépek a kapun, mit látok: egy fehér selyempapír csomagot. Lehajlok érte. Két szál gyönyörű piros szegfű volt benne. Tudtam[,] hogy ezt Dide hozta.”¹¹⁴

Az, hogy nem minden esetben volt igaz, amit Kosztolányi leírt a leveleiben, vagy legalábbis nem mindig írta le a *teljes igazságot* a fiatal lánynak, legeggyértelműbben az 1909 májusában keltezett szövegeiből derül ki. Érdeemes idéznünk mind a Lányi Heddának, mind a Csáth Gézának ugyanekkor írt levelet is. A szabadkai diáklány a következő sorokat olvashatta Kosztolányitól: „Elöttem egy finom és értékes levél. Minden sorát imádom. [...] Egy kávéházból válaszolok. Rum és kávé van a tálcámon. Esik az eső. Az aszfalton kis francia lányok tipegnek (apácákkal) a templomba. A lányok idenevetnek. Ezeknek csakugyan van miért imádkozniok. Mit írjak még? Minden percem el van foglalva. Múzeum, könyvtár, színház, társaságok. Csak te hiányzol.”¹¹⁵ Az unokatestvér, Csáth Géza azonban egé-

szen más hangnemű levelet kapott Kosztolányitól: „A Montmartre-on ültem, a Tabarin mulatóban. Egyedül és kétségbeesve. Nők táncoltak körülöttem. Paris legerősebb táncosnői. Az egyik, Mme Frou Frou nagyon megtetszett, s tüntetően tapoltam neki. Tüntetően fixíroztam. A tánc végével a nő odajött és végigcipelt a táncteremben. Egy keménykalappal a fejemen táncoltam vele. Abszintet kellett rendelnem. Reggelig mulattam. [...] A nőnek megtetszettem. A villanylámpák alatt csókolóztunk. Aztán le a földszintre, és csók... [...] Aztán egy éj. A nő megcsócsált, megmosott, végignyalt, rám köpött egy meleg gejírt, végül pedig kiköpött és újra szájába vett. Mindez pedig csak egy csók után. Utána én jöttem. Nevetek minden. Ez a szerelem. [...] Most újra hozzá megyek. Másról nem tudok írni. Én is szeretem.”¹¹⁶ Ebből is látható tehát, hogy Kosztolányi nem tett „szerzetesi fogadalmat”, és a „rosszlányokat” továbbra is látogatta, a diáklánnyal való szerelem dacára. Lányi Hedda azonban valamit megsejthetett, mert naplójába – 1909. május 28-i dátummal – az alábbiakat jegyezte föl: „Nem töltött be egészen az a levél. Hiányzott belőle a melegség, szerelmünk melege. Melegség, ami az éjszaka lopva fölgyűjtja érzéseimet. Ebből a tűzből élek aztán egész nap. Ez, határozottan emlékszem, hiányzott belőle. Miért? Remegek egy soráért és félek tőle. Magamnak sem merem megmagyarázni, miért félek...”¹¹⁷ Kettejük szerelme tehát plátói volt, amint arra egyrészt Lányi Hedda naplójából, másrészt Kosztolányi leveleiből következtethetünk. Csak játékos incselkedések történhettek ekkor köztük, sok csókolózással, azaz: annyi, amennyi nem jelentett „veszélyt”, és nem volt kockázata annak, hogy Hedda lányfejjel másállapotba kerül. Ezt támasztja alá az is, hogy Kosztolányi leveleiben többször is „menyasszonyának” nevezi a lányt, és a nagykorúság betöltésének idejére helyezi szerelmük beteljesülésének időpontját: „milyen büszke-szent érzés, hogy én keltelek fel most ezeréves álmodból, amit gyermekruhában aludtál át a gyerekszobában. [...] Várakozzál. Hunyd le a szemeidet, s gondold magad két évvel öregebbnek, és meglátod, így lesz minden.”¹¹⁸ Am a naplóból tudunk például arról is, hogy Kosztolányi – a Lányi-szülőket kijátszva – ravasz módon már a kezdeti időkben (1908 nyarán) kicsalta a szabadkai erdőbe a kislányt, ahol zavaratlanul lehetett együtt vele: „Dide itthon van. [...] Megbeszéltük, hogy reggel kimegy a városerdőbe. Én mise után szintén kimegyek, és sétálunk egyet kettesben. [...] Fejfájás ürügyével a mise vége előtt eljöttem, mert másként a lányokkal kellett volna mennem. [...] Most voltam először az erdőben. [...] Nagyon szeretek hintázni, és Dide jól meghintáztatott. Csak úgy repültem a levegőben. Egy padon pihentünk aztán és csókolóztunk. De jött egy öreg bácsi és igencsak megnézett bennünket. Megjijedtem, hogy mégsem illik itt kettesben szerelmeskedni.”¹¹⁹

Kosztolányi kettős játéka – a szűzlány iránti plátói szerelem és az utcalányokkal, illetve egyéb kokottokkal való nemi érintkezés párhuzamos művelése – már abból a Csáthnak szóló levélből is kiderült, melyben apja látogatásáról számolt be, és amelyben a *Rózsaszüret* című versre tett utalás is olvasható. Ezenkívül más levél is bizonyítja, hogy a Mme Frou-Frou-s eset nem volt egyedüli. 1908 tavaszán ugyanis ezeket a sorokat írta, szintén Csáthnak, aki a legfőbb bizalmasa volt magánéleti kérdésekben: „már hetek óta fojtogat a neuraszthénia, úgyhogy egyáltalán *semmit nem írok, semmit sem olvasok*, s legfeljebb csak társaságokba járok, nők közé – szobalányok közé. Minden nő szobalány, s a szobalány a legnőiesebb nő. Tom-

bornénál pedig van egy praeraffaelita szobalány, szőke és karcsú, aki jelenleg ihletet ad a költői alkotáshoz.¹²⁰ A levél későbbi részletében Kosztolányi bizonyos „családapai álmokról” is szót ejt, ami arra enged következtetni, hogy esetleg egy nő gyereket várt volna tőle, és talán elvetette volna magzatát, vagy végül mégsem sikerült a teherbe esés. Bizonyítja mindezt az is, hogy további levelekben ugyancsak szó esik az ügyről, valamint Kosztolányi épp az említett Csáthnak szóló üzenetben kér óvszereket is unokatestvérétől – föltehetően a nagyobb óvatosság végett.¹²¹ Az apja látogatásáról írt beszámolóban pedig a következőt közli: „filozófiai és nőgyűlölő tirádákban adtam tudtára, hogy az ügynek vége van.”¹²² Réz Pál ugyancsak arra jutott, hogy Kosztolányi talán teherbe ejthetett egy nőt ebben az időszakban.¹²³

Más források is akadnak, amelyek konkrétan egy dajkával való kalandról számolnak be, ám mintha különböző időpontokból származnának a történetek. Kosztolányi Dezsőné könyvében például az *Édes Anna* című regény címszereplőjével kapcsolatban olvassuk az alábbiakat: „Böksi, a régi dajka szép kék szeme, karcsú alakja, balatoni bája volt előtte, amikor írta, és talán annak a hajdani, Szabadka környéki tanyai lánynak öntudatlansága, akihez diákkorában többször kilopódzott, s aki egy szép napon szótlanul, sírva elhagyta a házukat.”¹²⁴ Egy, Kosztolányi naplójában olvasható töredék talán szintén ide kapcsolódik: „*Maris* nevű cseléd, akibe először szerelmes voltam. A Pici kutyámat hozta a Promenádn utcából. Ez a szerelem ma is hat rám. Ez életem döntő szerelme (*Maris*).”¹²⁵ Egy másik visszaemlékezés azonban mintha a budapesti évekre, már a házasság utáni időszakra tenné a dajkával való viszonyt. Radákovich Mária, Kosztolányi élete végi nagy szerelme ugyanis a következőket tudatta Vargha Balázssal: „*Radákovich Mária*: Azt mondtam, hogy hát [Füst] Milán, hát hogy lehet Édes Annát, hát hogy lehetett... És akkor Milán azt mondja, hogy hát Mária, hát nem szégyelled magad. Mondom, miért szégyelljem magam, ezt nem lehet. Lehetetlenség. Borzasztó. Azt mondja, tudd meg, hogy egy nagyon finom és jó lélek volt, és... és hogy egyáltalán Dezső kibírta azt a poklot, azt annak köszönheti, hogy még volt valaki a házban, aki tiszta volt és rendes volt. [...] *Vargha Balázs*: És maga tudta, hogy [...] ez, ez Kosztolányi és a dajka között ez így volt? *R. M.*: Én nem tudom, én most se tudom elhinni. Nem tudom elhinni, mikor nem beszéltünk soha ketten róla. Odaadta a kezembe, hogy olvassam el. És hogy, talán evvel akarta, hogy tudomást vegyek róla. Milán mondta nekem. Hogy tudniillik ott volt a házban náluk egy dajka. És, és azt mondta, hogy olyan szépen viselkedett, mikor meglátta a ház előtt elmenve. Átment a Kosztolányi a másik oldalra, hogy ne kelljen elmennie a ház előtt. Mert ott ház-mesterné volt, a Máraiék házában, a szomszédban. És ott elment, és átment a másik oldalra a Kosztolányi. És akkor az volt, ott ment az, az Anna, Édes Anna nevű nem tudom, valaki. És azt mondta, hogy nem, ne menjen át a másik oldalra, tudok mindent, és legyen boldog, azt kívánom neked. Ennyit tudok.”¹²⁶ A kérdést lezárandó, megállapíthatjuk: talán nem meglepő, hogy Kosztolányi a ledérebb nőkkel való flörtöket és nem egyszer „veszélyesebb” kalandokat követően, éppen egy – még érintetlen – fiatal lány iránt táplált plátói szerelemben keresett vigaszt.

életrajzban. Kosztolányi ugyanis azt tervezte – és föltehetően le is levelezte –, hogy Párizsban találkozni fog az osztrák költővel, Rainer Maria Rilkével. Elutazása előtt az alábbiakat írta Osvát Ernőnek, a *Nyugat* szerkesztőjének: „Mélyen tisztelt szerkesztő úr, kerestem, hogy átadjam önnek – a *Nyugat* részére – ezt a három műfordítást. Az egyiket már ismeri. Arra kérném, ha tetszik önnek, közölje le a tanulmánytól függetlenül. Mert (május 12-én) Párisba megyek, és személyesen beszélek Rilkével. Ott írom meg a tanulmányt, és onnan küldöm.”¹²⁷ Az említett műfordítások végül a tanulmánnyal együtt jelentek meg, annak részeként, a *Nyugat* 1909. szeptember 16-i számában.¹²⁸ A tavaszhoz képest későinek mondható megjelenésnek nem pusztán az volt az oka, hogy a *Nyugat* „várokozta” volna Kosztolányit, hanem maga a szerző sem igyekezett a tanulmány megírásával. Egy nem sokkal későbbi levélben – május 22-én – már arról számol be a szerkesztőnek, hogy Párizs nem a legalkalmasabb hely a tanulmányírásra: „Szerkesztő úrnak Párisból szíves üdvözetem küldöm. A cikk megírására itt – sajnos – sem időm, sem alkalmam nincs. Ez az a hely, ahol semmit sem lehet írni.”¹²⁹ Az eufemizmus mögött nyilván az éjszakai Párizs bohém élvezetét sejtethetjük, ami nem engedte Kosztolányinak az íróasztal – vagy épp kávéházi asztal – mögötti nyugodt ücsörgést. Míg a hosszabb cikk megírása csak elhúzódott, addig a Rilkével való találkozás el is maradt. Azt, hogy levélváltás történt köztük, egy későbbi visszaemlékezéséből tudjuk: „Amíg élt és közöttünk mozgott, nemigen ismertük. [...] Én is mindössze egy levelet váltottam vele, inkább közös barátainkkal izengettünk egymásnak.”¹³⁰ Az egyetlen levélváltás dokumentálható is, mivel magángyűjteményben fennmaradt az a dokumentum, amit Rilke írt Kosztolányinak, 1909. június 1-jén.¹³¹ A sorokból kiderül, hogy Kosztolányi kétszer sem tudott elmenni a megbeszélte találkozóra: „Igen tisztelt uram, sajnálom, hogy áldozócsütörtökön nem jött el ismét: jelzése szerint vártam Önt. Másnap el kellett utaznom, és tegnapig távol is voltam. Ha még Párizsban tartózkodik, kérem, írjon: ez esetben megbeszélünk egy találkozót a közeli napok valamelyikére. Ha másképp történne, remélem, Ön után küldik levelemet, és az tolmácsolja majd találkozásunk elmaradása miatt érzett sajnálatom mellett baráti üdvözetemet is.”¹³² Mivel a borítékon a párizsi cím („33. rue Monge / Paris I.”) át van húzva, és helyette a budapesti albérlet címe szerepel, joggal következtetett a magángyűjteményi anyag másolatába bepillantást nyerő Bíró-Balogh Tamás arra, hogy Kosztolányit már nem érte a francia fővárosban a levél.¹³³ Mind ezt alátámasztja az is, hogy a Rilke-levél keltezéséhez képest két nappal később – június 3-án – Kosztolányi már Brüsszelből küld kártyát Lányi Heddnak.¹³⁴

A Fecskelány-szerelem bemutatásánál – az irodalomtörténeti kitérőn túl – egy művelődéstörténeti epizód rövid fölvezetésére is vállalkoznunk kell. Az 1907 elején Szabadkára érkező Lányi Ernő által alapított filharmonikus zenekar első hangversenyét ugyanis 1908. február 12-én tartották, amikor már javában folyt a levelezés a két szerelmes között. Az este programját részletesen ismerteti naplójában Lányi Hedda, s nem utolsó sorban említi azt is, hogy az előadást fölvezető prologót Kosztolányi Dezső írta, valamint ifj. Lányi Ernő szavalta el. A naplóból megtudjuk, miként folytak az előkészületek, illetve a részletes műsor felől is tájékozódhatunk: „Apának rengeteg izgalmába, fáradságába került, míg a társaságot összehozta. Templomi zenészekből és a város hegedülni tudó tagjaiból alakult meg a zenekar.

[...] Hosszú heteken át folytak a próbák a Pest-szálloda nagytermében. [...] Zsófolásig megtelt a színházterem. A prologot, amit Dide írt, síri csöndben hallgatta az elsötétített nézőtér. Ernőke szépen szavalta. [...] a műsor igen igényes volt:

1. Schubert: H-moll szimfónia (I. és II.)
2. Beethoven: Hegedűverseny. Zenekari kísérettel előadta: Regéczy Ilona
3. Grieg: Részletek a Peer Gyntből
 - a) Ase halála
 - b) Anitra tánca
4. a) Tartini: Ördögtrilla
- b) Hubay: Csárdajelenetek. Hegedűn előadta: Regéczy Ilona
5. Mozart: Jupiter szimfónia. (I.)¹³⁵

Az eseményt rögzítette Brenner (Jász) Dezső is, akitől arról is informálódhatunk, hogy a 40 tagú zenekarban három Brenner is játszott: az ügyvéd apa és két fia, Jász Dezső és Csáth Géza.¹³⁶ A Kosztolányi által előadott verses prologot a másnapi *Bácskai Hírlap* le is közölte, *Napi hírek* rovatában.¹³⁷ Nem tudjuk, hogy Kosztolányi ismerhette-e már korábban is Tartinitól a műsorban szereplő *Ördögtrilla-szonátát* (*Il Trillo del Diavolo*), de bizonyosra vehető, hogy fölkeltette az érdeklődését. Nem sokkal később ugyanis, 1909 decemberében, Cholnoky Viktor *Tammúz* című kötetét méltatva jegyzi meg zárlatában: „Ördögi könyv. Tartini zenéjét hallom. Az ördög trilláit.”¹³⁸ Az esten föllépő hegedűművész, Regéczy Ilona (aki később ifj. Lányi Ernő felesége lett) mestere, Hubay Jenő állítólag gyakran mesélte el társaságban azt az anekdotát, miszerint az olasz muzsikusként egyik éjjel, álmában, megjelent az Ördög, akivel szerződést kötött. Fölébredve annak a zeneműnek a kottáját vetette papírra, amit a pokol fejedelme eljátszott neki. Hubay egyébiránt átíratot is készített az „ördögi műből”. A legendát minden bizonnyal ismerte Kosztolányi is, és nem zárható ki, hogy éppen a szabadkai filharmonikus zenekar első hangversenyén hallott először róla, ahol talán maga Hubay is jelen lehetett. Azt, hogy mennyire ragadta meg Kosztolányit maga az *Ördögtrilla-szonáta*, nem tudhatjuk, ám biztos állítjuk: vonzhatták a diabolikus témaválasztások, amit a korábban vázolt femme fatale motívum versekbeli szerepeltetései is igazolnak. Meg kell még jegyeznünk, hogy Hubay művészete Csáth Géza számára ugyancsak sokat jelentett, s több írásában – köztük a *Budapesti Napló* zenekritikáiban – is méltatta.¹³⁹

Visszatérve a szerelmi szálhoz, megállapíthatjuk, hogy Kosztolányi nem igazán volt hűséges a szabadkai diáklányhoz: felnőtt férfiként nem tudott cölibátusban élni, és megvárni, míg a kiskorúból nagykorú lesz. A szakítás konkrét oka azonban nem ez volt, hanem Lányi Hedda viselkedése. A történet pikantériáját az adja, hogy éppen megcsalással vádolta meg a lányt mind Kosztolányi, mind családja. Megcsalás annyiban történt, hogy Lányi Hedda valóban barátkozott más – vele egykorú – fiúkkal, akik vagy hazakísérték, vagy fölkérték táncolni báli mulatságokon. Az egyik udvarlója éppen Brenner (Jász) Dezső volt, aki Kosztolányi leveleinek is postása lett. Naplójából kiderül, hogy tetszett neki a diáklány, kereste az alkalmat a találkozásra – a levelek ezt biztosították is –, illetve kisebb flörtölés szintén történt köztük. Ugyanakkor a kisebbik Brenner-fiú, Csáth Géza öccse mindvégig tisztában volt vele, hogy a lány Kosztolányi szerelme: a naplók erről a vívó-

dásról is szólnak. Már a Kosztolányi-szerelem kezdetén is olvashatunk vallomásokat Jásztól: „Iszonyú sáros nyomás a lelkemen. Hedkát ez évben, s a betegségem után most láttam először. Megszépült. Egyedül csak ő érdekelhetett a lányok között. Sokat beszélgettünk és táncoltunk. Egyébként reggel négyig tartott a mulatóság, melynek egyik részét képezte az ún. társas játszás, [...] Nagy flörtölések mégis estek a négyes alatt és egyébkor.”¹⁴⁰ Közel két hónappal később pedig a következőket írja: „Hedga után nem tudtam senkivel se beszélgetni, de keserű volt a kedvem is, s bolondosan szomorkodtam, hogy mért nem szerethetem csak én azt a kislányt.”¹⁴¹ A helyzet odáig fajul, hogy Jász meg is mondja a lánynak, hogy szereti, aki kedvesen fogadja a vallomást. A „kapcsolat” kimerül annyiban, hogy együtt mennek iskolába, együtt táncolnak, sőt egy (?) ízben meg is csókolják egymást: „Lányiéknaál zongoráztuk Hedgával Mozart *Rekviemjét* [sic!] [...] A kézkeresztezősek jobban érdekeltek bennünket, s annál inkább az, ha a szoba mama nélkül maradt. [...] A mama a kapu felé ment valaki elé. Erősen megcsókoltam a kislányt. A többi már csúnya leírni.”¹⁴² Jásznak – és egyúttal a minderről mit sem sejtő Kosztolányinak – azonban vetélytársa is akadt, Pájer Andor személyében. A szabadkai fiatalemberrel – aki ekkor a gimnázium tanulója volt – még párbaj ügybe is keverednének, ha a lány „kicsit hisztériás toporzékolása” és egy-két zárdafőnökő fölbukkanása az utcán nem vet véget az incidensnek.¹⁴³ Az idő előrehaladtával azonban Jász már meg meri fogalmazni, hogy végeredményben Kosztolányi is vetélytárs, illetve akadály a boldogságának: „Dide egy levelét adtam a kislánynak nehezen és nem szívesen. Ha nem vinném neki, tán sehogy sem szeretne. Ez volt az egyik, amiért engem is elfogadott. Mert ez történt, egy keveset beszélnem kellett volna este vele: sírt a levél után.”¹⁴⁴ Nem tudjuk, mit írhatott Kosztolányi Heddának, amiért sírva fakadt. Az ez idő tájt kelt leveleiben éppen arról az ügyről tudósítja Csáthot, melyről feltételeztük, hogy talán egy nő gyermeket várhatott tőle. A többi Lányi Heddának címzett szerelmes levél hangneme alapján azonban nem feltételezhető, hogy Kosztolányi a fiatal lánynak is beszámolt volna az esetről. Jász és Hedda között 1908 májusának végére jutott addig a dolog, hogy kölcsönösen is szerelmet valljanak egymásnak, ám június elején a lány már az éppen otthon lévő Kosztolányival rója az utcákat.¹⁴⁵ Jász nem sokkal később szintén Budapestre kerül, Kosztolányi, Csáth és a Márki (Téglás Béla) köreibe – akiktől eltanulja az utcai nők „szeretetét” is –, valamint olyan lapokban jelennek meg írásai, mint a *Világ* vagy a *Politikai Hetiszemle*.¹⁴⁶ Lányi Hedda csak egy évvel később ír az esetről, és akkori zavaráról, naplójába: „sok minden eszembe jutott a tavalyi tavaszról. [...] az a két csók, titkos kézszorítások, mohó várakozások s a fiú forró szerelme. Éreztem, hogy soha nem szerettem Kisdezsőt, de egy tekintete el tudott kábítani. [...] Úgy érzem, hogy minden [sic!] nem baj, még az sem, ha Dide nem szeret, ha nem leszek az övé (amit most határozottan érzek), sőt az sem, ha bele is pusztulok a szerelembe.”¹⁴⁷

Lányi Heddának azonban nemcsak a kisebbik, hanem a nagyobbik Brenner-fiú is tetszett. Mint utaltunk rá, először nem Kosztolányi, hanem Csáth kelti föl érdeklődését. Ő azonban nem érezte volna fairnek a játékot – unokatestvére érzelmeinek a kijátszását –, amint ezt naplóbejegyzése is tanúsítja: „undorérzés fogott el kb.

két év előtt Lányiéknál mikor ebédnél Hedga szemezni akart velem, holott tudtam, hogy Desirével van viszonya.¹⁴⁸ Máskor sem nyilatkozik szebben a lányról, és öccsét, Jász Dezsőt is félti tőle.¹⁴⁹ Lányi Hedda naplója azonban nemcsak a Kosztolányi–Brenner-család fiatal férfitagjairól árul el „titkokat”, hanem más szabadkai fiúkkal való flörtökről is beszámol, mialatt tart a plátói szerelem közte és Kosztolányi Dezső között. 1909. február 10-i keltezéssel például az alábbiakat írja az akkor megrendezett diákbálról: „Megismerkedtem két hetedikos fiúval. Az egyiket Müller Oszkárnak hívják. [...] Mesélt nekem Ibsen-drámákról. [...] A másik, akivel sokat táncoltam, nyolcadikos: Szoták Árpád. [...] Mondta, hogy tanul hegedülni, sőt Apát is jól ismeri, s hogy tenorszólamot énekel a dalárdában. [...] Kedves úri-fiúnak látszik. Egész kellemes volt vele táncolni.”¹⁵⁰ A Szoták-ügy azonban komolyabbra fordul, és Hedda odáig jut, hogy be akarja vallani az érzéseit Kosztolányinak: „muzsáj neki bevallanom a Szoták Árpád iránti érzéseimet. Nem hinném, hogy szerelem volna, de az biztos, hogy szívesen vagyok a társaságában. [...] Hogy kellene Didének elmondanom, hogy ennek ellenére is csak őt szeretem?”¹⁵¹

Mielőtt Lányi Hedda cselekedett volna, és föltárta volna ambivalens – kislánysan csapongó – érzéseit Kosztolányi előtt, a hűg, Kosztolányi Mariska megtette ezt a lépést. A köztudottan csúnya teremtés azonban nem szívjóságból árulta el Heddát fivérének, hanem féltékenységből. Lányi Hedda leírásából kiderül, hogy Szoták egy ideig Mariskát kísérgette, ám tette mindezt „a többiek megbízásából”,¹⁵² s azt követően már csak a Lányi-lánynak udvarolt. Az esetleges női rivalizáláson túl a bosszú fő oka az lehetett, hogy Mariskának tetszett Szoták. Erre már egy későbbi tévéinterjúból derül fény, amiben Lányi Hedda visszaemlékezik a század első éveire: „Mariska szegény nagyon csúnya volt. És nemcsak hogy csúnya, hanem elkeseredett és gonoszkodó volt. Bánthatta őt, lehet, hogy tetszett is neki abban az évben a gavallérja, aki ugyanakkor engem kísérgetett.”¹⁵³ Azonban nemcsak a Szoták-ügyről, hanem egy Kabos Gyulával kapcsolatos esetről is beszámolt Kosztolányi Mariska a testvérének. Lányi Hedda is leír naplójában egy történetet, amikor a helyi színházban szerepet kapó, akkor induló fiatal színészt azzal lepték meg rajongói, hogy nagy csokor virágot küldtek neki. A lányiskola diákjainak osztályablaka ugyanis éppen szemben volt a Nemzeti Szálló azon szobájával, ahol Kabos megszállt, így a sok lelkes kamaszlány nyomon követhette a művész mozgását.¹⁵⁴

A pletykálást már Kabos szabadkai szereplése idején megkezdték a Kosztolányi-család nőtagjai – a hűg és az édesanya is –, ám Kosztolányi ekkor még nem sokat törődött velük. Amint egyik 1909. novemberi levelében fogalmaz: „Mariskával és anyámmal beszéltem rólad, és arról, hogy ősszel felhozlak Budapestre. Ők ezen az egész histórián nevettek. Most nem is tudom leírni, mennyire fáj a nevetésük. A hitetlenségük. A rosszhiszeműségük. [...] Ha mellettem lesznek, jó, ha nem, megtagadom őket. Úgy bízhatok bennem, mint valami nagy, erős oszlopban, mint egy iszonyú sziklában. Csak add át magadat gondolatban. És távolodj el az emberektől. Magad miatt. És a kis (hosszánk méltatlan) pletykák miatt is, amelyek sohasem szünetelnek. Most se...”¹⁵⁵ Azt, hogy Mariska mikkel vádolta a lányt, később ő maga árulta el – immár a szakításkor –, amikor a két család összeült. Lányi Hedda az alábbi módon kommentálta az eseményt naplójában: „Mariska azt

mondta, saját két szemével látta, hogy én [...] egy héttel az utolsó színelőadás előtt, délután 3 órakor a Kabossal sétáltam a Nemzeti előtt. Aztán eltűntünk valamerre, ő nem tudja, hova. [...] Apának megesküdtem, hogy nem ismerem Kabost. [...] bántott, hogy ilyen apró hazugságokkal dolgoznak ellenem.”¹⁵⁶

Időközben Kosztolányi gyakran gyengélkedik, Hedda egyre feszültebb. 1910 tavaszának elején azonban még a „fellegekben jár” Kosztolányi, amikor arról számol be Heddának, hogy írja *A szegény kisgyermek panaszai* ciklusának darabjait. Azt azonban, hogy nem volt minden felhőtlen ekkor sem – azaz Lányi Hedda meg-sokallhatta a „költői életmódból” fakadó gyakori távolmaradásokat –, elárulják sorai: „Naiv verseket ír hozzád a szegény kisgyerek. [...] talán azért nem megyek haza, hogy a verseimből élj. Ez szebb szerelem, mint az itthoni. Hidd el. Az örökkévalóságban látlak, és oda helyezlek. Tudom, édesem, hogy most kicsit nyugtalan vagy. [...] meg kell szoknod ezt a csendet és elvonulást, mert én néha ok nélkül elborulok, futok a nőktől, a földi dolgoktól, akkor, ha megérkeznek az én szellemeim, akikkel már gyermekkorom óta társalgok. Szeress tehát mostan is, így, ahogy vagyok, távolról.”¹⁵⁷ Ekkor már ugyanis bejelentette: ismét utazik, ezúttal Olaszországba. A régóta készülődő „botrány” ekkor robban ki: Mariska olyan üzenetet küld Kosztolányinak, hogy az Itáliából hamarabb hazatér, s nemsokára Szabadkára is leutazik. Forrásaink mindegyike arról árulkodik, hogy az ügy rendkívüli módon fölzaklatta Kosztolányit. Ezúttal ugyanis nem egyszerű pletykákkal találta magát szembe, hanem egyértelmű bizonyítékokkal: Hedda és a fiúk levélváltásaival.

Az olaszországi útról Kosztolányi sorra küldte a levelezőlapjait: Velencéből, Firenzéből, Rómából, Padovából és Pompeiből. Május 6-án azonban – már Budapestről – a következőt írja szerelmének: „Mit tettél velem? Már a huszadik kávéházban vagyok. Nem vagyok az eszemnél. Az emberek a szemembe röhögnek. Azt hiszik, hogy *megőrültem*. Nem tudok aludni. Meghalok. Elvesztem. Nagyon, nagyon szeretlek.”¹⁵⁸ Zavarodottságát mutatja, hogy másnap újabb levelet ír, melyben már félreértésekről és szakításról beszél, és egészen más hangnemet üt meg, mint korábbi vallomásaiban: „fáj, hogy már meg kell alázkodnom egy lány előtt, aki elvégre mégiscsak egy lány. Különösen azután, ami történt. [...] Hidd el, ismertem eddig néhány asszonyt, aki szeretett, de mondhatom, hogy azok másképp viselkedtek, nem csináltak etikettkérdést a közeledésből, a levélírásból, azok semmit se hasonlítottak hozzád. [...] Most, láthatod, újra írok. De majdnem közönyös, mit válaszolsz reá.”¹⁵⁹ Kosztolányi ebben a levélben céloz ugyan csalódására, de ennek részleteit nem tudjuk meg, mindössze annyit, hogy várta volna Hedda válaszleveleit. A lány naplója szerint Kosztolányi élőszóban csak „valami irtózatos sejteleről” beszélt, ami miatt több hónapra tervezett útját megszakította. Érdeemes Lányi Heddát idéznünk, aki részletesen leírja a találkozás körülményeit: „Minden, minden lelepleződött. Didénél ismét bemártottak, de most egészen, a talpamtól a szememig. [...] Idejött. Azt hiszem, Mariska műve ez. Nagyon megrémültem. Fel volt háborodva, okolta a szüleimet, a neveltetésem. Azt mondta, gyalázatos, bűnös, átkozott hisztérika vagyok. [...] Megrémültem, sírtam, s bevallottam Kisdezsőt. Megmutattam három levelét. [...] Másnap folytatódott. Mint a tébolyult, haragosan és kétségbeesetten vallatott. Elment Dezsőhöz, ott újabb adatokkal rémisztgették. [...]

S hogy egészen megfulladjak, a Szoták-ügy is kiderült. Meghalok. Dide magán kívül van. Három napig sírt, gyötrődött a Géziék szobájában.”¹⁶⁰ Szotáktól hat levél is előkerült, amiket Hedda írt a szabadkai fiúnak. A Kabos-ügy úgyszintén kiderült: Hedda – immár az egész család előtt – azt is „meggyóna”.¹⁶¹

Évtizedekkel későbbi visszaemlékezésében (a már korábban idézett tévéinterjúban), ugyancsak arról beszélt, hogy Kosztolányi Mariska keze van a dologban, aki Rómába írt levelet a bátyjának. Kosztolányi a Heddánál tett látogatás előtt húgával és édesanyjával is találkozott, akik – Lányi Hedda szavaival – „jól telebeszéltek a fejét”.¹⁶² Az intrikálás meglétét erősíti Lányi Sarolta – Hedda testvére – verziója is, aki 1969-ben adott nyilatkozatot Vezér Erzsébetnek. Megtudjuk tőle azt is, hogy a két család szintén összeveszett az ügyön: „[Lányi Sarolta:] A húgom tizennégy éves volt akkor, amikor odakerültünk, vagy mi, igen, tizennégy éves korában a Kosztolányi beleszeretett. Iszonyúan nagy szerelem volt, de csak költőnek jut eszébe ilyen [nevet], hogy egy iskolás lány volt még és tizenöt éves korában volt ez a nagy, két család között ilyen nagyon-nagyon, hát Desiré szerint egy ilyen örök kapcsolat. De hát nem lett örök kapcsolat belőle, mert hát volt, na, intrika jött közbe meg minden és hát aztán mind a ketten eltávolodtak egymástól, ami nagyon szerencsés dolog volt... [...] aztán [...] a két szomszédvár úgy eltávolodott egymástól, hogy – tudod – az én szüleim is haragudtak és az ő szülei is haragudtak, és így ment, [...]”¹⁶³ Az igazán autentikus forrás ez esetben Kosztolányi Dezsőné lehet, akivel férje megoszthatta információit. A későbbi feleség ugyanis ezt írja életrajzi könyvében: „A második fiatalember azonban [...] nem bocsátotta meg azt, hogy a kislány a harmadik fiatalember hódolatát is szívesen fogadta. Bosszúból elvitte és odaadta Kosztolányi Mariskának azokat a szerelmes leveleket, amelyeket a kislány hozzá írt, s amelyekben lenéző, szeretetlen hangon szól a költőről. [...] Mariska elküldi Rómába az áruló leveleket.”¹⁶⁴

Kosztolányi azzal köszönt el a lánytól, hogy várni fog öt évig, hátha megváltozik közben Hedda. A fiatal diáklány ezt követően – naplója tanúsága szerint is – erős büntudatot élt át. Jóval később, már öregkorában, máshogy értékelte kamaszkori szenvedésének súlyát: „addig amíg felnőtt nem lettem, én tényleg egy bűntudatot éreztem, és azt hittem, ez egy komoly csalás volt, pedig hát mi volt, egy fiú kísérgetett, egy diák egy diáklányt.”¹⁶⁵ Naplójának ez a „vezeklési” szakasza föltárja, mennyire vívódott önmagával, és valójában ekkor – a veszteség átélésekor – érzett igazi vágyódást Kosztolányi iránt is. Az ártatlanabb flörtölések, amikkel „megcsalta” Kosztolányit, nemcsak azért következhetek be, mert Hedda csinosabb lány volt, és nem igazán volt még érett egy felnőtt szerelemre, hanem azért is, mert udvarlója folyamatosan távol volt. Kosztolányi ekkor utazza be – első komolyabb újságíró kereseteiből – fél Európát, valamint ekkor írja első köteteit és számtalan cikkét, egyszerre több helyre is. Az irodalom fősodrában gázolva, illetve nem egy ízben éjszakai pillangók között vigasztalódva egészen más életritmusa volt, mint a vidéki városban élő, még csak az iskolapadot ismerő „kislánynak”. Hedda maga is érzi ezt az ellentmondást, és nem egy ízben megfogalmazza naplójában. Olykor céloz arra is, hogy Kosztolányi mégsem az ő korosztálya, valamint a férfi művészböhém életstílusa ugyancsak fölkavaróan hat az ő gyereklány világára. 1910. április 18-i bejegyzésében – melyet nem sokkal a szakítás előtt vetett papírra – határo-

zottabban is megfogalmazza azt az igényét – mely már a felnőtté váló nő igénye egyúttal –, miszerint kiszámíthatóbb kapcsolatra vágya: „Nehéz belenyugodnom, hogy most már mindig ez lesz a sorsom: berobogsz, égbe emelsz, szédítő és félelmetes dolgokat mondasz, s úgy ölelsz, mintha a vonat, amelyik visszavisz, már fűtyülne is. Tudom, hogy a művészet teljes embert kíván, de hát Te mondtad, hogy az élet mindennél nagyobb és izgalmasabb. [...] Örülök, ha a fiúk utánam fordulnak, ha elkísérnek. Nem akarok és nem is tudok tizenöt éves fejjel – ahogy csúfolnak – a »nagy költő« szerelmeként magánosan ténferegni.”¹⁶⁶ Hedda egyébként orvos lett, és csak később ment férjhez: a *Színházi Élet* 1914-ben tudósított Major Henrik karikaturistával – akinek egyik albumához éppen Kosztolányi írt bevezetőt¹⁶⁷ – kötött eljegyzéséről.¹⁶⁸ Idősebb korában pedig tartotta a kapcsolatot Kosztolányi Dezsőnével is.

Mielőtt lezárnánk a viharosan végződő szerelmi epizódot, érdemes arról is szót ejtenünk, milyen törést okozott Kosztolányiban az eset. Ezt leginkább barátainak és unokatestvéreinek írt levelei alapján tudjuk rekonstruálni. Horvát Henriknek például egyenesen öngyilkossági kísérletről számolt be: „a halál ajtajánál [?] jártam, revolverrel a kezemben egy hónapig, egy ájult, zaklatott, iszonyú hónapig. Most is bénán fekszem az ágyon.”¹⁶⁹ Csáth Géza föltehetően segíteni próbált a zaklatott lelkivilágú Kosztolányin, aki válaszában jelezte neki, hiába minden, egyik ember nem tudja teljes mértékben megérteni a másik fájdalmát.¹⁷⁰ Jász Dezsőnek írt sorai-
ból pedig az is világossá válik, hogy a történetek után nem neheztel unokaöccsére – talán afféle férfi- és rokoni összetartás végett sem –, aki föltehetően ugyanúgy elfordulhatott addigra Heddától: „Egy erős tisztulási folyamatot élek át; úgy érzem, mintha a véremből kitakarodnék a szemét és a szenny, ami eddig fejfájást és émelygést okozott. Ehhez a tisztuláshoz most te is hozzájárultál. [...] Apropos, ismered Chopin keringőjét, a *Valse d'un petit chien*-t (a kis kutya valcerét)? Ezt akkor írta, mikor megkínozta George Sand, a francia kislány. A kis kutya nyöszörög ebben és valcerozik, a kis kutya, az ő szegény mazochista szíve. Játszd el az én emlékemre, és gondold hozzá, mit szenvedett ő és én.”¹⁷¹ A George Sand-ra vonatkozó utalást tovább erősíti következő levelében, amikor is – Ady kifejezésével élve – az „erdődi George Sand”-ra, Szendrey Júliára és párjára, Petőfire céloz: „Ady a *Re-naissance*-ban [így!] gyönyörű dolgot írt Szendrey Júliáról. Ha hozzájutsz, olvasd el. Én ezt a cikket egészen magamra vonatkoztatom.”¹⁷² *Petőfi nem alkuszik* című jelentős szövegében Ady ugyanis arról is ír, hogy Júlia „féltelen nagyravágya” volt az, ami Petőfit végeredményben a halálba hajszolta.¹⁷³ Jász a Kosztolányival való levélváltásról tudósítja is testvérét, a következő módon: „Desiré leveléből (Szabadkára írt nekem) szenvedés beszél. De a kínok elől nemigen siet menekülni, kínozza magát mazochista módon. Télre, azt hiszem, teljesen meggyógyul.”¹⁷⁴ Dér Zoltán 2001-ben közölt azonban olyan levelet is, melyben Kosztolányi meglehetősen sötét színben tüntette föl Heddát. Sorai arra engednek következtetni, hogy mégsem lehetett tisztán plátói a szerelem kettejük között, bár biztosan nem állíthatunk: „Az utolsó években rájöttem arra is, hogy végzetes testi kapcsolatok vannak közöttünk s már nem tiltakoztam semmi ellen [...] Igen, kedves orvos, mi elmentünk a szerelem legvégső határáig. Én pedig állandóan metafizikai örületben voltam.”¹⁷⁵ A levél további részében Kosztolányi beszámol arról, hogy Olaszországból való

hazatértekor durván viselkedett a lánnyal, aki kétségbeesésében minden „megcsalását” bevallotta neki. Az itt hivatkozott, másoknak írt szerelmes levelek száma jócskán meghaladja a Hedda-naplóban olvashatókat. Ezenkívül Kosztolányi egyáltalán nem említi húga intrikáját, mindössze „sötét sejtelméről” szól. Végezetül Heddát bűnös, átkozott és szívtelen hisztérikáknak nevezi, hazugnak, aki vizsgázás helyett a szabadkai kávéházakban züllik. Sorai nyilvánvalóan negatív irányban elfogultak, és talán valóban befolyásolhatták húga „értésülései”, valamint saját sértettsége.¹⁷⁶

Amint az Lányi Sarolta kései nyilatkozatából kiderült, a két család is összevesszett. Hedda naplójában – melynek utolsó ismert szakaszai mintegy Kosztolányinak szóló, fiktív levélként hatnak – erre is találhatunk utalásokat: „Széltében telebeszélük a várost arról, ami köztünk történt. Természetesen megtoldják itt-ott. [...] Azt valószínűleg tudod, hogy titeket általában nem nagyon szeretnek és nem vesznek komolyan a városban. Mariska miatt. Minket pedig eléggé szeretnek, Apát tisztelik és értékelik. Az emberek buták, ezt mondják: Kosztolányiék dühösek, hogy Ernő nem veszi el a Mariskát, és hogy a lányoknak sem kellene a fiúk, már-mint Te meg Árpi (szépen nem!), és most bosszúból mindenfélét kitalálnak miránk, csak hogy elforduljanak tőlünk. [...] Brenner Dezső és Pókász Béla, igencsak iddógál. Ez a foglalkozásuk. Azonkívül olyan érzéketlenek, mint a fa. Meg vagy elégedve az öcséd és az unokatestvéred társaságával? [...] Nekem nem párbaj kell [ti. Szotákkal], [...] hanem hogy érezzem: valamit csináltál, amit én nem mernék. Hogy érzem: férfival van dolgom.”¹⁷⁷ Kosztolányi már hivatkozott, Csáthnak írt levelében is található utalás a két család megromlott kapcsolatára.¹⁷⁸ Csak sejtésünk lehetnek azzal kapcsolatban – bizonyíték egyelőre nem áll rendelkezésünkre –, hogy a két család közti konfliktust erősítette Kosztolányiék zsidósággal szembeni előítélete. Már az önképzőköri kicsapatásnál is szembesülhettünk vele, hogy mind Kosztolányi Dezső, mind Csáth Géza megfogalmazott antiszemita kijelentéseket. A későbbiek folyamán pedig, amikor Kosztolányi feleségét, Harmos Ilonát bemutatja szüleinek, azok ugyancsak előítélettel fogadják a tény, hogy fiuk éppen egy zsidó származású nővel kelt egybe. Nem zárhatjuk ki tehát, hogy a szintén zsidó származású Lányi-családdal kapcsolatos ellenszenvnél ez a tényező is szerepet játszott.

A két egykori szerelmes csak másfél évvel a szakítás után, 1911 végén – 1912 elején váltott újra levelet egymással, amikor Kosztolányi már viszonyt folytatott Harmos Ilonával. A férfinak azonban még ezt megelőzően is volt egy-két próbálkozása: 1911 májusában levelet írt Heddának, ám nem tudjuk, erre kapott-e választ.¹⁷⁹ Szeptemberben pedig személyesen kereste föl a lányt, újrakezdésre biztatta, ám csak titokban akarta volna folytatni a kapcsolatot, a családok tudta nélkül.¹⁸⁰ Ezután – decemberben – újabb levelet ír, melyben már kimértebb hangon fogalmaz, és mindössze „lelki közösséget” ajánl Lányi Heddának. A levélírássra az apropót az adta, hogy Kosztolányi a Lloyd Társaság szabadkai estélyén járva – ahol Babits és Karinthy is részt vett – visszahallotta, miszerint Hedda úgy vélekedik, egykori kedvese Kuthy (Térey) Sándor temesvári újságírónak adta a lány egyik régi képét. Kosztolányi ezt a feltételezést cáfolja, és megragadja az alkalmat, hogy – még ha „lelki síkon” is, de – az újrakezdést javasolja, persze titokban: „Nem

tartom helyesnek, hogy mi távol álljunk egymástól. [...] Okos és jó dolgokat tudnék mondani magának, mert sokat szenvedtem, és már nem vagyok többé fiatal. Talán szép lenne ez az új lelki közösség. Minden bajunkat az okozta, hogy én magát szájjal és szenvedéllyel szerettem. [...] Írjon nekem. Titokban írjon, úgy, hogy senki se tudja.”¹⁸¹ Lányi Hedda válasza meglehetősen karakán, immár egy felnőttnő elutasítása – nem érzelmi, hanem *morális* alapon –, melyet szintén érdemes hosszabban idézni: „Emlékezzék csak: hogy hagyott maga engem, milyen szavakkal, drága tanácsokkal búcsúzott! Emlékezzék csak. Azt mondta. Legyek egyszerű, nem titokzatos és nem valami különleges egyéniség. Legyek nőies, hü, jó, *őszinte*. [...] Akkor a tizenhatodik évemben jártam, és egy rossz, beteges gondolkozású és idegrendszerű *gyerek* voltam. [...] Maga azt mondja, hogy már nem fiatal. Nem szeretek ellentmondani, de tudja édes drágám, hogy leveléből, gondolkozásából – boldogan – az ellenkezőjéről győződtem meg. [...] Most mondok még egy okot, miért nem mehetek bele ebbe a fél-közösségbe magával, mert ezt titokban kívánja. Én nem tudok *nem őszinte* lenni a szüleimhez, épp’úgy, mint Magához nem [...] Sajnálom Magát édes szerelmem, hogy hasonlót nem mondhat magáról, mert a maga szülei erre nem képesek. [...] Ha akarja tegye el ezt a levelet, ha akarja, küldje el a Mamájának. Had örüljenek.”¹⁸² A szövegben utalást olvashatunk arra is, miszerint Lányi Hedda félt a közelgő érettségétől, nehogy a gimnáziumi igazgatói poszton lévő id. Kosztolányi Árpád megnehezítse vizsgáinak letételét. Naplójában szintén megfogalmazza ebbéli aggodalmait: „Sokat tanulok, és ha az isten segít, no meg ha az apád nem akar valami rosszat nekem, hát átmegyek a vizsgán karácsonykor.”¹⁸³

A kapcsolat itt végleg megszakadt. Lányi Heddának még egy 1927-es leveléről tudunk, melyben Kosztolányi segítségét kéri, hogy a munkásbiztosítói orvos állásra fölvegyék. A nagy politikai befolyással bíró újságíró-lapszerkesztőhöz, Rákosi Jenőhöz fordultak testvérével, Lányi Gézával (Viktorral) együtt protekcióért, illetve Kosztolányitól is érdeklődik Hedda, tud-e az érdekében lobbizni valamelyik bizottsági tagnál. Az MTA Könyvtár Kézirattárában őrzött dokumentumból az is kiderül, hogy nem sokkal előtte, a *Pesti Hírlap* szerkesztőségében futottak össze. Az asszony sorait azért érdemes idéznünk, mert a szerelem végleges lezárásáról tanúskodnak: „valahogy úgy érzem, hogy akkor, ott [a szerkesztőségben], felszabadultunk valami gonosz varázslat alól, mely mindkettőnket arra készítetett, hogy tizenöt esztendőn keresztül elkerüljük egymást, mint a halálos ellenségek. [...] Ott, akkor, abban a pillanatban halt meg mindörökre az a »gonosz kislány«, aki voltam, s ma tudom, nem vagyok más a Maga szemében, mint egy nem érdekes, nem fiatal, asszony, egy őszinte barátjának, Lányi Gézinek a huga.”¹⁸⁴ Nem tudjuk, Kosztolányi eleget tett-e a kérésnek – ezzel kapcsolatos levele nem maradt fenn (legálábbis közgyűjteményekben nem) –, de föltételezhetően nem volt elutasító. Arról azonban rendelkezünk információval, hogy már Kosztolányi beteg éveiben – tehát nem sokkal 1933 nyarát követően – még egyszer találkoztak, ezúttal ugyanarra a villamosra szálltak és beszélgettek.¹⁸⁵

Talán Kosztolányi kétségbeesett próbálkozása volt a kislányszerelem föltámasztására, hogy közvetlenül a nagy csalódás után egy egyszerűbb vidéki lánykával jött össze. „Kis Mariska” – ahogyan becézte –, a tizenöt éves kamasz azonban

nem volt úrilány.¹⁸⁶ Külső megjelenésre ugyan emlékeztethette Kosztolányit Heddára – fekete haj, frufru –, ám viselkedése hagyott némi kivetnivalót maga után. Mivel mindössze egyetlen levél maradt fenn tőle, így főként Kosztolányi Dezsőné leírására tudunk hagyatkozni, ha alakjáról kívánunk szólni: „A kis Mariska műveletlen, olvasni-írni hiányosan tud, afféle ágrólszakadt tanyai gyermek módjára s a könyveket is csak »ismerkedés« céljából hordozza magával. Ha vacsorázni mennek, mindig két adag rántott csirkét rendel saját magának egyszerre. Dide felhossa Pestre, kicsit kiöltözteti. Túlságosan komolyra nem fordul az eset. A lány is únja már a számára sokszor érthetetlen, bölcselkedő modorban beszélő költőt. Valami falusi kasznár, vagy parasztgazda jobban illenék hozzá barátnak.”¹⁸⁷ Az MTA Könyvtár Kézirattárában őrzött levél alátámasztja azt az információt, mely alapján Kis Mariska nem volt túl művelt. Az íráskép egyszerű, a helyesírás és a megfogalmazás pedig valóban tanulatlan „elmét” idéz.¹⁸⁸ Szabadkai címét írja meg Kosztolányinak, miközben Sztrókay Kálmánt emlegeti, aki Csáth Géza osztálytársa volt a gimnáziumban, és egyúttal Kosztolányi szorosabb baráti köréhez tartozott. Sztrókayt csak „csillagásznak” szólították választott szakmája miatt. Emellett ismeretterjesztő jellegű írásairól is híres volt. Kosztolányi egyik naplóföljegyzéséből az is világossá válik, miért emlegette Kis Mariska a fiatalembert levelében, valamint azt is megtudhatjuk, hogy nem volt szó komoly érzelmekről a kamaszlány és a szerelmi csalódását éppen csak kiheverő Kosztolányi között: „Kismariska. [...] Kocsiban Mariskával. Budapesten a József körüti lakásomon. Csillagásznak adtam át.”¹⁸⁹ A (főltehetően inkább csak testi) kapcsolat idején Kosztolányi már későbbi feleségével is találkozgat, aki – közlése szerint¹⁹⁰ – állást próbált keresni Kis Mariskának. A kamaszlány cukrász akart lenni, azonban nem sokáig bírta abban a Rákóczi úti vendéglátó egységben, ahova Harmos Ilonának sikerült beajánlania. Végül egy délbácskai kávéházba került, felszolgálónőnek.

(folytatjuk)

JEGYZETEK

97. Vö. Kenyeres Kovács Márta: Régi nóta, híres nóta... Arnold György, Gaál Ferenc és Lányi Ernő élete és munkássága, Szabadka: Életjel, 1976, 88.

98. Vö. Kenyeres Kovács, 1976, i.m., 91. Mahler elhíresült összeférhetetlenségéről Szegedy-Maszák Mihály is említést tesz egyik tanulmányában: „Nagyon sok adat vall arra, hogy nemcsak összetett személyisége, de törekvő hajlama is szembeállíthatta a társadalom bizonyos képviselőivel. Ellentmondást nem tűrő határozottságát még az uralkodóval szemben is érvényesítette, s ugyanez jellemezte budapesti viselkedését, társítva azzal az iróniával, melyet sokan értetlenül fogadtak és – alighanem joggal – a fensőbbség érzetére, sőt lenézésre vezettek vissza.” – Szegedy-Maszák Mihály: Nemzeti kultúra és világszínvonal: feszültség vagy összhang. Mahler és a magyar szellemi élet, *Muzsika*, 2006/nov., 11.

99. Vö. Magyar László: Lányi Ernő szabadkai évei. Levéltári dokumentumok, Szabadka: Életjel, 1996, 10.

100. Lásd bővebben az életrajz első szakaszának a Brenner-családdal foglalkozó fejezetét, a folyóiratban „*Ott az a vén, vidéki gyógytár*” címen.

101. Tudomásom szerint magángyűjteményben fennmaradt a napló kézírata is. Mivel ez ideig (2015. április) nem nyílt alkalmam az eredeti dokumentumot megtekinteni, így csak másodközlésre hagyatkozhatom: Fecskelány. A napló eredeti kéziratával kapcsolatos tudnivalókról Sárközi Éva készít tanulmányt, mely – remélhetőleg – még Kosztolányi-életrajzom kötetbeli változatának megjelenése előtt napvilágot lát, így elsődleges forrást is alkalmam lesz olvasni.

102. 1907. jún. 2., in *Fecskelány*, 15.
103. Interjú Lányi Heddával, rendezte Dobray György. Az archív felvételt – mely több interjút is tartalmazott – a Duna TV tűzte műsorára, KD születésének 125. évfordulója alkalmából, 2010. március 29-én. [a továbbiakban: Lányi-interjú]. Az adatokat Góg Laurának köszönöm.
104. 1907. dec. 26., in *Fecskelány*, 20–21.
105. KD levele Halasi Andornak, Szabadka, 1908. jan. 1., in *KDL-Réz*, 139.
106. Kosztolányiné.
107. Fecskelány, 29. Lányi Hedda említi Kiss József nevét is. Tudjuk, hogy KD már ekkor főmunkatárs *A Hét* című hetilapnál, és valóban volt beleszólása a lap tartalmi részébe, amint azt a szemlézés során is láthatjuk, ugyanis számos barátja is írásaival megjelent *A Hét*-ben. Babitsnak például így ír, mikor verseit ajánlja be Kissnél: „Az öreg beteg, ítéletgyöngye öreg ember, s az én kezemből kell vennie, és az én szájamból kell hallania, hogy mit kap, s ő – előre tudom – hogy el lesz tőlük ragadotva.” – KD levele Babits Mihálynak, Budapest, 1909. febr. 28., in *KDL-Réz*, 170.
108. Pl.: „Kedves Dezsőke, akaratom ellenére újra számítanom kell diszkrét baráti szolgálatodra. Egy nap múlva levelet küldök a címre. Kérek, add át a szokott gyorsasággal és óvatossággal. Nem árt, ha félted.” – KD levele Jász Dezsőnek, Budapest, 1908. máj., in *KDL-Réz*, 153.
109. Kosztolányi Dezső: Boszorkányos este, *Nyugat*, 1908. márc. 1., 287.
110. KD levele Lányi Heddának, [Budapest, 1908. jan. 14. körül], in *KDL-Réz*, 141. A datálásnál a *Fecskelány* közlését is figyelembe vettem.
111. KD levele Lányi Heddának, [Szabadka, 1908. jún. 12.], in *KDL-Réz*, 157.
112. KD levele Lányi Heddának, Budapest, 1909. júl., in *KDL-Réz*, 183–184.
113. KD levele Lányi Heddának, Budapest, 1908. jan. 23., in *KDL-Réz*, 145.
114. 1908. febr. 2., in *Fecskelány*, 34.
115. KD levele Lányi Heddának, Párizs, 1909. máj. [20. körül], in *KDL-Réz*, 179. A datálásnál az alábbi tanulmány eredményeit is figyelembe vettem: [Bíró-]Balogh Tamás: „Parisba semmiért nem érdekes jönni, csak ezért”. Hogyan nem találkozott Kosztolányi Dezső Rainer Maria Rilkével 1909-ben, *Tiszatáj*, 2006/máj., 48.
116. KD levele Csáth Gézáknak, Párizs, 1909. máj. [20. körül], in *KDL-Réz*, 180–181. A datálásnál az alábbi tanulmány eredményeit is figyelembe vettem: [Bíró-]Balogh, 2006, i.m., 48.
117. 1909. máj. 28., in *Fecskelány*, 67.
118. KD levele Lányi Heddának, [Budapest, 1908. jan. 26. körül], in *KDL-Réz*, 147. A datálásnál a *Fecskelány* közlését is figyelembe vettem.
119. 1908. jún. 2., in *Fecskelány*, 43.
120. KD levele Csáth Gézáknak, [Budapest, 1908. tavasz], in *KDL-Réz*, 155.
121. „[Családapai álmaim is elmúltak (s milyen gyorsan és alaposan!!), de azért nagyon szeretnék már szabad lenni, Párisba menni. Mit tegyek? Hogy gyógyuljak meg? [...] Csak arra kérek, intézz el mindent jól és gyorsan. [...] Kotonokat is küldj.” – KD levele Csáth Gézáknak, [Budapest, 1908. tavasz], in *KDL-Réz*, 155.
122. KD levele Csáth Gézáknak, [Budapest, 1908. tavasz], in *KDL-Réz*, 156.
123. Réz Pál jegyzete az említett levélhez: „Kosztolányi más levelében is említi, hogy egy asszony gyereket vár tőle; az ügyről többet nem tudunk.” – *KDL-Réz*, 891.
124. Kosztolányiné.
125. Napló 33–34., 815.
126. Vargha Balázs interjúja Radákovich Máriával, 1974. PIM Hangtára, K03009/2.
127. KD levele Osvát Ernőnek, [Budapest, 1909. máj. 12. előtt], in *KDL-Réz*, 176.
128. Kosztolányi Dezső: Rilke, *Nyugat*, 1909. szept. 16., 301–313.
129. KD levele Osvát Ernőnek, Párizs, 1909. máj. 22., in *KDL-Réz*, 179.
130. Kosztolányi Dezső: Rainer Maria Rilke anyja és apja, *A Pesti Hírlap Vasárnapja*, 1934. dec. 23., 6.
131. A levél magyar fordítását először közölte: Réz Pál: Egy rejtély és a megfejtése. Rilke és Kosztolányi elmaradt találkozása, *Lyukasóra*, 1993. szept. 14–15. Később a német eredetit is közölte: [Bíró-]Balogh, 2006, i.m., 47. Utóbbi jegyzete alapján: László Gyula örökösei őrzik a levél eredetijét.
132. [Bíró-]Balogh, 2006, i.m., 47.
133. Vö. [Bíró-]Balogh, 2006, i.m., 47.
134. KD levele Lányi Heddának, Brüsszel, 1909. jún. 3., in *KDL-Réz*, 181.

135. 1908. febr. 12., in *Fecskelány*, 35–38.
136. Vö. Jász, 2001, i.m., 14.
137. Kosztolányi Dezső: Prológ a szabadkai filharmonikusok első hangversenyére, *Bácskai Hírlap*, 1908. febr. 13., 2. A vers kéziratban is fennmaradt: MTAKK, Ms 4612/124–127.
138. Lehotai. [=Kosztolányi Dezső]: Cholnoky Viktor könyve. Tammúz. Franklin-Társulat, *A Hét*, 1909. dec. 25., 874–875.
139. Vö. Halmy Ferenc – Zipernovszky Mária: Hubay Jenő, előszó Gertler Endre, Budapest: Zene-műkiadó, 1976, 84–85.
140. 1908. jan. 18., in Jász, 2001, i.m., 12.
141. 1908. márc. 1., in Jász, 2001, i.m., 17.
142. 1908. máj. 17., in Jász, 2001, i.m., 44.
143. Vö. 1908. máj. 17., in Jász, 2001, i.m., 42–43.
144. 1908. máj. 20., in Jász, 2001, i.m., 47.
145. Vö. 1908. máj. 24. és jún. 3., in Jász, 2001, i.m., 50, 56.
146. Életútjáról bővebben lásd: Dér Zoltán: Utószó, in Jász, 2001, i.m., 137–151.
147. 1909. máj. 2., in *Fecskelány*, 60.
148. 1911. febr. 6., in ifj. Brenner (Csáth), i.m., 183.
149. „A fiú [Jász] elmondta, hogy egyszer félt, hogy el fog menni délelőtt Olgához tudtom nélkül [...] A dolog égető fájdalmas voltát saját magára nézve a nőhiányból magyarázta. (A dolgot súlyosbitotta Heddynél vallott kudarca. Ez a gaz nő nem parirozott.)” – 1911. jan. 17., in ifj. Brenner (Csáth), i.m., 171.
150. 1909. febr. 10., in *Fecskelány*, 51.
151. 1909. aug. 20., in *Fecskelány*, 75.
152. Vö. 1909. aug. 20., in *Fecskelány*, 75.
153. Lányi-interjú.
154. 1909. nov. 10., in *Fecskelány*, 88–89.
155. KD levele Lányi Heddnának, [Budapest, 1909. nov. ?], in *KDL-Réz*, 199.
156. 1910. jún. 5., in *Fecskelány*, 110.
157. KD levele Lányi Heddnának, Budapest, 1910. [ápr. ?], in *KDL-Réz*, 205.
158. KD levele Lányi Heddnának, [Budapest, 1910. máj. 6.], in *KDL-Réz*, 207.
159. KD levele Lányi Heddnának, [Budapest, 1910. máj. 7.], in *KDL-Réz*, 208.
160. 1910. máj. 12., in *Fecskelány*, 102–103.
161. „Elmondtam azt is, hogy mi volt Kabossal. Hogy néha láttam messziről: ő a kávéházban ült, én az utcán mentem. És hogy küldtünk neki virágot a búcsúfelleptére.” – 1910. jún. 5., in *Fecskelány*, 109.
162. „És fogta magát [Kosztolányi Mariska] és írt egy levelet Rómába, Desirének, hogy az istenért csináljon valamit, jöjjön haza, mert én megcsalom őt. Így. És még nem tudom, hogy, mert soha azt a levelet én nem láttam. Ellenben hazaérkezett Kosztolányi, és betört hozzánk a házba, ezt kell mondjam, mert olyan kétségbeesetten... Természetesen előbb otthon jól telebeszéltek a fejét, s akkor jött hozzánk, és apámnak elmondta, és a fiúk szobájában a fiúknak, hogy én ezt tettem vele, hogy én őt megcsaltam.” – Lányi-interjú.
163. Vezér Erzsébet interjúja Lányi Saroltával, 1969. PIM Hangtára, CD00084. Lejegyezte: Szekeres-Winkler Tímea, akinek segítségét ezúton is köszönöm.
164. Kosztolányiné.
165. Lányi-interjú.
166. 1910. ápr. 18., in *Fecskelány*, 97.
167. Major Henrik panoptikuma. Írók és hírlapírók karikatúrái. Kosztolányi Dezső előszavával, Békéscsaba: Tevan, 1913.
168. „Major Henrik, a Színházi Élet rendkívül tehetséges karrikaturistája, aki komoly festményeivel is számottevő sikereket ért el, a napokban eljegyezte Lányi Hedda doktorkisasszonyt, Lányi Ernő zeneszerző hugát.” – [Szerző nélkül]: Halló miujság. Major Henrik, *Színházi Élet*, 1914. jún. 7 – 14., 16.
169. KD levele Horvát Henriknek, Budapest, 1910. jún., in *KDL-Réz*, 209.
170. „Nem érthetsz meg. Nem is fontos. Hiába, ezekben a hónapokban oly szép és rettenetes egyedülleteket éltem át – távol mindentől –, hogy kár lenne gyengíteni a fájdalmam intenzitását s az elhagyatottságom érzésének végtelenségét.” – KD levele Csáth Gézának, Budapest, 1910. jún., in *KDL-Réz*, 209. „El tudod képzelni, hogy fáj az életem, és mindentől, örökre tönkre van téve? Nem tudod elképzel-

ni, drága barátom, mert az iszonyú részleteket – különben érdektelenek – nem ismered.” – KD levele Csáth Gézának, Budapest, 1910. jún. 13., in *KDL-Réz*, 210.

171. KD levele Jász Dezsőnek, Budapest, 1910. jún. 15., in *KDL-Réz*, 210.

172. KD levele Jász Dezsőnek, Budapest, 1910. aug. 1., in *KDL-Réz*, 212.

173. „A rövid hajú, férfiruhás, szivarozó, szabados, végzetes Júlia azonban csak addig érdekel miniket, míg a Petőfié volt. Bűnösnek mondani könnyelműség és tudatlanság volna: ő szimbólumos büntetése volt Petőfi életének és zsenijének.” – Ady Endre: Petőfi nem alkuszik, in – –: *Petőfi nem alkuszik. Tanulmányok*, Újvidék: Testvériség-Egység Könyvkiadóvállalat, 1954.

174. Jász Dezső levele Csáth Gézának, Szabadka [?], 1910. jún., in Jász, 2001, i.m., 149.

175. KD levele Csáth Gézának, Budapest, 1910. jún. 12., in Jász, 2001, i.m., 149.

176. A levélben foglaltak fontossága miatt néhány passzust szó szerint is idézek: „Egy este szemben állok vele a szobában. Durva vagyok vele. Sértegetem. Gyötröm. Azt mondom neki, gyalázatos. Minden ok nélkül. Valami sötét sejtelem diktálja. [...] A lány sírva fakad. Bevallja, hogy valakivel levelezett. Írt neki 3 levelet. Mert az illető szerelmes volt beléje. Ártatlan leveleket. Másnap 14-et vall be. Az illetőt felkeresem. 39 levelet írt neki. Izzó, ocsmány szerelmes leveleket. Ugyanakkor, mikor én is hasonlókat kaptam tőle. [...] Be kellett látnom, hogy szegény Hedda a legirtózatosabb hisztériában szenved. [...] A könnyei is hazugok. Bűnös, átkozott, szívtelen hisztérika. [...] Látom éjjelenként, későn a szabadkai kávéházakban; züllik; nem vizsgálják. [...] a legsötétebb ösvény felé lejt, az utcasarkok és a bordélyházak felé.” – KD levele Csáth Gézának, Budapest, 1910. jún. 12., in Jász, 2001, i.m., 149–151.

177. 1910. júl. 24., in *Fecskelány*, 131–133.

178. „Mellékes, de talán érdekel, hogy köztünk és [Lányi]ék között teljes szakítás jött létre. Ez a família a legzüllöttebb vándorkomédiás családnál is mélyebben áll.” – KD levele Csáth Gézának, Budapest, 1910. jún. 12., in Jász, 2001, i.m., 151.

179. „Egy év múlt el azóta, s ma sok dolgot más színben látok, mint akkor. Engedje meg nekem, hogy egyszer, egyetlenegyszer találkozzam még magával, akár a szülei tudtával, akár tudtuk nélkül, mindegy.” – KD levele Lányi Heddának, Budapest, 1911. máj. 30., in *KDL-Réz*, 218.

180. „Kimérten közeledett, de aztán egyszerre a régi lázzal mondta, hogy nem tud nélkülüm élni, érzi minden rándulásom, az ízeim stb. [...] Rendben van – mondtam –, menjünk haza, beszéljünk meg édesanyámékkal. Ekkor ért a döfés. »Nem lehet nyíltan, csak titokban. Azok után, ami történt, nem lehet.« [...] Most kezdjük el újból, a réginél is hazugabb alapon? [...] Bujkáljak, mint egy cseléd? Nem, Desirél! Nem, nem. Mire is kellenék én teneked?» – 1911. szept. 12., in *Fecskelány*, 145–146.

181. KD levele Lányi Heddának, Budapest, 1911. dec. 28., in *KDL-Réz*, 226.

182. Lányi Hedda levele KD-nek, Szabadka, 1912. jan. 12., MTAKK, Ms 4624/252.

183. 1910. aug. 13., in *Fecskelány*, 134.

184. Lányi Hedda levele KD-nek, Déva, 1927. dec. 5., MTAKK, Ms 4624/254.

185. Kosztolányi ekkor még azt hitte, mindössze fogorvosi problémáról van szó, betegsége tehát még korai stádiumban lehetett. – Beszédes Valéria szíves közlése alapján, akinek Lányi Hedda mesélte el az esetet.

186. E ponton kell említenünk, hogy KD verset is írt róla: Kosztolányi Dezső: Chanson. Vidám és rettenetes középkori ballada. Énekli egy kikiáltó, *Színházi Élet*, 1913. jún. 14–21., 20. Kötetben először a *Mágiában* jelent meg – lásd még a *A szegény kisgyermek panasza*i című alfejezetet.

187. Kosztolányiné, 177.

188. „Édes Dezső / hogy érkezet meg úgye / únalmas val egyedül / út azni a sztrókaik úgye / nem útazat elveled mert nem / látam veletek meni ötet / nemakarak beméjedni azírás / ban mertalán mégnemistarta / rta nád érdemesnek hogy / előlvasná – örömel írt pár / soraimat – adig nem útaz / om el míg nem lesz kész a fényk ép és a kor elfogok út / -azni – akkor fogok bőveben / írni üdvözlöm / Asztrokaik csok ol Mariska / Múlas jól amegigért / könyvet nagyon várám / kíváncsi vagyok hogy / betarcsae becsület szavát / cso Mariska / czimem / csikos úcza 631 / Szabadka / cso Mariska” – Kis Mariska levele KD-nek, MTAKK, Ms 4622/458–459. A levél szövegét lejegyezte: Soltész Márton. Segítségéért ezúton is köszönetet mondok.

189. Napló33–34, 834.

190. Kosztolányiné, 177–178.